

אוצר השירה וחמליצה י"ח טביוב

מנחם בן סרוק.

מנחם בן סרוק נולד בעיר טורטוזה (כספרד) לערך בשנת ד"א תר"ע (910) וימת לערך בשנת תשל"ל (970). הוא היה מבני עניים, וימצא מחסה ומשען בבית ר' יצחק אבן שפרופ אביו הנשיא המפורסם ר' חסדאי. מנחם היה הנדוד בחכמי הלשון בזמנו, והנשיא חסדאי עורר את רוחו להכיר ס' אוצר השרשים של לה"ק. ויכתוב מנחם את ספר ה"מחברות" המהולל, אשר בו נלה את שרשי הלשון בבונה יתרה, ויערוך במערכה את כל המלים המסתעפות משרש אחד, וגם באר לפי דרכו מקראות רבים בתנ"ך עפ"י חכמת הלשון ובשכל טוב. אבל "מחברותיו" אלה המיטו עליו רעה גדולה, כי המדקדק, בן-זמנו, דונש בן לברם קנא בו קנאה גדולה, ויבאש ריחו בעיני הנשיא חסדאי (עיין להלן). והנשיא הטה און לדברי דונש, ובאפו כי עו צוה למשרתיו לומר את מנחם ולהשליכו מביטו. מנחם האמלל כתב אז אנרת מלאה תוכחות אל הנשיא, אך הנשיא ענהו בלעג: "אם קשית, כבר הביאותיך למשפט, ואם לא העוית — כבר הביאותיך לחיי עולם הבא". דברי הלעג האלה העציבו מאד את רוח מנחם, וישב ויכתוב להנשיא מכתב ארוך, אשר בו ספ' לדור את כל הקורות אותו. המכתב הזה יקר גם מסאת סגנונו, וממנו נביא כזה דוגמאות. — מנחם היה סופר פרוי מצוין, ונס בדורות שקמו אחריו קשה למצא סופר פרוי חרוץ כמהו; ואולם כמלאכת השיר לא מצא את ידיו ואת רגליו, ושיריו האחרים שנשארו בידיו הם גרועים עד מאד. — "מחברות מנחם" היו לעינים דמבארי התנ"ך גם בדורות הבאים, וגם עד היום עוד לא אבד ערבן.

מאנרתו אל ר' חסדאי הנשיא.

מחקר קצצת כמוני... וצל ימינו עלי ארץ;
וכבירים אשר ישנבו, ודלים אשר יראבו, יחד
על עפר ישכבו... אני הגבר הנדאב, בלא-עת
יומי ערב... מה ארכו רנעי לילי אשר לא
גקבע כם שחר, נס ירחי הועס בעכי מאפל...
אני הגבר הנדנה אשר בלי בקר קרו שני...
מה אעיד ומה אדמה, ללכי אשר יתמה,

אפקיד חמסי ביד אל, ואליו עיני תככינה,
כמו פי אתהנן לדורש העשוקים, בעוד נשמתי
בי על ריבי אשוע, ואם סלף הדברנה ששזי-
הותי הציקתני, ואם יהנה חכי נלוו - בלבי
רוכצת שלחכת. על כן לא טוב לרוזנים לבחול
אמרי מרי-נפש, כי קטב תונתם ישכרם
לרנעוים... שמע נא דברי, אדוני הנניד הנדול:

ביום מנוחת קדש פְּרִי, ולהרוס שערי בים שבת-קדש... גם ביום המועד-מבחר המועדים צוית להחריב בְּנֵי, וכידוהם הלמדה ככשיל וכילפות, לא על ידי נכרים כי אם בידיהם... אם יש מלים השיבני - אך במשפט, ולא ככה הזרוע... הלא יכלת לתמץ דיני ולְפָהֶם משפטי, עד אשר ינלה צדק... החצר אשר צוית להחריב, לי ולאחי היתומים היתה למורשה; הלא אלהים יריב ריבם... יש עמי עוד תשובות... ואם עתה יש לה⁴ דְּמָה, אחרי יום תשמע שאונה... אם אלהים ילְנֵי ולא יאסוף רוחי, קנים⁵ ימעטו וימים יחסרו וקלפים⁶ יצערו בחוקקי משונאי כרוע מפעלם... אזכיר קדמוניות לא להועיל אך עתה הציקתני בטני, עורה אדוני והתבונן - ולב עָנוּם תרנין, אם פניך לא תַעֲנֵנִי... תחלת אודותי היה עליך לכברני, עמדי⁷ לפני אדוני אביך... אֶהְבֵנִי וימשכני בחבלי ידיו, וכל יפי אשר פרש עלי צלו, שמש לא יך עלי, הלא לפי כח מועד בינתי ספרתי מהלליו, והנם כתובים על אֲרוֹן־הַעֲדוּת בבית זבול אשר בנה לשם אלהיו, והמכתב מכתב ידי הוא... אחרי זאת זכרנא אדוני ליל תמרורים אשר בו נאספה נבדתי יולדתך... אם לא כחצות לילה הנלי באת אלי, לתקן סֶפֶד ולהחריז נְהִי; מצאתני ואני כותב, ונוהרתי טרם תזהירני⁸. ויהי כי ראית כה נשבעת באל עליון; שמורה זאת תהיה לך כל הימים - ואתה זנחת ותמאסו... בהאסף אדוני אביך כוננתי רב סֶפֶד, ותקותי דברי קיונת אשר קוננו כל ישראל דבר יום

וישחוק משאנותיו? חשבתי כל פּרִי, מני שום אדם עלי ארץ, וכמוני בכל כואבים לא מצאתי. לֵאמֹן כל חדש נוצרתי מכחיש, כי כמוני לא הָיָה גם לא גו חישי... על חמסי אני בוכה... ועל סלף דיני תתעלפנה עצמי... ועפעפי יזלו מים, ובבתי לילה ויום לא חסונינה, עד אשר עָנֵי שֶׁחַק לא השינוני בנמפיהם ולא נצחוני ברעף רביניהם? כי עיני תטיפנה כְּנֹתוֹת, ורסימי מרום מהלְקִים לעתות: עת טהר ועת בהר, עת בקר ועת עבות... ותהיינה עיני כנחלים אשר לא יבנודו... הלא יוצר עין ישקיף וירא, הלא קָלָה יְהִלֵם, ויופיע לעשות משפט מְדָמִי. זאת נודע מני עד כי כל מְשׁוֹעַ נַעֲתָר... מי הוא נוֹל נעזב? ואיפה דמעות עשוקים נכחדו? זאת תקותי בעיני... כה תקות לי כתשובת אנרתי אשר שלחת אלי לאמר: אם העוית, כבר הביאותיך למוכר, ואם לא העוית - כבר הביאותיך לחיי העולם הבא. הזאת חשבת למשפט?... וכי תחסום את פי ברוח קדים, ותִּאֲלִים³ את לשוני בהבלי מהתלות? הלא מַעֲפָרָה עפרי... ועתה שמע נא בן אדם, הלא איש אתה, ומי כמוך בישראל, הלא לך לדעת את המשפט... וכי תאמר, אם העוית ואם לא העוית, הנכון לשפוט על „אסי?... ואני ידעתי כי לא ה' הַסִּיתְךָ בִּי, כי אם בני האדם, ירא ה' עליהם וישפוט... ואתה בן אדם, שמע נא את דברי עבדך... אם לה' פעלת ולעשות נכוחה נְטִיחַ, מדוע לא קנאת בהוללים אשר חָלְלוּ עלי מועד ושבת? הלא לעיניך תִּלְמְּנֵי, לפרום

1 אני ונורכי הם הכתשה למאמר „אין כל חדש“, כי כמוני לא חיה וכי... 2 דמעותי מרבות לדרת

יתר משימטירו העננים על הארץ. 3 הפעול מן „אלם“ - לתשובתי. 4 עמים. 5 גליונות נייר. 6 יען

אשר עמדת. 8 ר"ל עשיתי מדעתי שרם שאלת מעמי.

השינה¹ ידי בני מחסורי, ואם לא התכתי
 במערה² כור רעבון! ואלוה הקשיח את לב
 אדוני - ואמץ את לבנו מדעת את עמלי...
 הכזה יהיו תשלומי איש שכל, ואם אלה
 נמוליו? מדוע זרעתי חטים וקוצים קצרתני,
 וארץ אשר מאד נעמה העלתה לי באשה?
 ואלו זרעתי תלמי מלחה זרעתי בארץ לא
 זרועה. החרשתי³; כי אין פרי למלחה...
 ועתה אדוני אנה אוליך את בלוחי... הבה לי
 עצה. איך תגדר הפרצה אחרי קלה ונחרצה...
 מרוב שיחי וכעסי דברתי עד הנה, ואדוני
 יודע כי לא נכון להוכיח מרי נפש ולא
 לנעור בנהי⁴ לבב... כי כמצוק ידברו - כי
 בחרו טות מהיים.

ביומו כל ימי האבל; ועל קל סואת¹ צוה דוד
 משיח ה' לפני מותו להיות בני ברולי הנלעדי
 באוכלי שלהנו. ומה הנמול אשר נמלתני?
 ומה השלום אשר שלמת לי אחרי אשר
 שמתני אגרות מהלליך אהשתני רכב...? ועד
 הנה לא הסירותי תמתי ממני ועודני זרע
 מהלליך ומקרה שבחך כטל על האדמה...
 ואחרי זאת וזכרנא אדוני כי הביאותני ממרחק
 מנה פרנוע... אצתי, תשתי ואבא... נדבותיך
 לא העירוני, בלתי אהבתך עוררתני... ויהי
 כאשר באתי צויתני על סלאכת למודים,
 עבודת לשון הקודש... וחי ה' וחי נפשך אם
 לא הקימותי מצותך מדאנה ומרעבון ומתוך
 ערום וחוסר כל, ועין ימיני קהה תכהה אם

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח

www.daat.ac.il

1 והן בשביל דבר קל מזה... 2 אלו עשיתי טובות לאנשים רעים והם גמרו לי רעה, החרשתי... —

3 מ'י, תהי'—שבר.